

gazetesinin
okurlarına
armağanıdır.
Çarşamba
günleri
yayımlanır.

A

KADEMİK

Sayfalar

Cilt: 11 Sayı: 31
16 KASIM 2011 ÇARŞAMBA

Hazırlayanlar: M. Ali UZ - Ali IŞIK

maliuz@merhabagazetesi.com.tr • aliisik42@my.net.com

II. ULUSLARARASI SELÇUKLU KÜLTÜR VE MEDENİYETİ SELÇUKLULARDA BİLİM VE DÜŞÜNCE SEMPOZYUMU (19-22 EKİM 2011 KONYA)

- Ö Z E L S A Y I S I -

-Bildiri Özetlerinden Seçmeler-

Uğur İbrahim ALTAY
Selçuklu Belediye Başkanı

NİÇİN SELÇUKLU SEMPOZYUMU?

Dünya tarihinin en önemli medeniyetlerinden biri olan Selçuklular, hüküm sürdükleri çağı aydınlatan ve dünya tarihinde önemli izler bırakan bir devlettir. Bugün Selçuklu coğrafyasında yirmi yedi ayrı devletin kurulduğunu göz önüne aldığımızda

mızda mesele biraz daha anlaşılır hale gelecektir.

İslam medeniyetinde yeni bir canlanma ve yükseliş başlatan Selçuklular, bilim ve düşünce alanında çığır açmakta kalmamış kadim medeniyetlerin mirasına sahip çıkarak yaptıkları tercümelemlerle de birçok sahada yeni ilim adamlarının, düşünürlerin yetişmesini sağlamıştır.

Dünya bilim ve düşünce hayatını temelden etkileyen Biruni, İbn-i Sina, İbn Heysem, Harezmi, Maturidi Gazali, Fahreddin er-Razi, Pezdevi gibi insanların yetiştiği bu çağ, İslam medeniyetinin altın çağı olarak anılmaktadır.

Gittikleri her yere adalet ve hürriyet götüren Selçuklular “birlikte yaşama” pratiği açısından da ayrıca kayda değer bir medeniyettir.

Haçlı ve Moğol istilaları yüzünde tarih sahnesinden erken çekilen Selçuklular için en güzel tanıımı A. Hamdi Tanpınar yapmaktadır: “Selçuklu Rönesansı, vaktisiz bastırılan kar fırtınası altında kalmış baharlara benzer”.

Bu gün modem dünyanın yaşadığı problemlere baktığımızda Selçukluların bize söyleyeceği çok şey olduğunu görüyoruz. Bu sebeple, birlikte Selçuklunun daha iyi anlaşılabilmesi ve hiç değilse günümüze ulaşan maddi manevi mirasının dünyanın ortak değeri olarak kabul edilmesini sağlamayı umuyoruz.

SELÇUKLU BİLİM VE DÜŞÜNCESİNİ YENİDEN KEŞFETMEK...

Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ

*SÜ Edebiyat Fakültesi
Sempozyum Düzenleme Kurulu Bşk.*

Selçukluların XI. yüzyılın ortalarında İslam dünyasına girişi ve hızla yükselişi adeta masal gibidir; ortaya çıkışlarından elli yıl gibi kısa bir süre sonra bu göçebe topluluk önce Horasan'a hâkim oldular, ardından Ermenistan, Kafkasya, Irak ve Anadolu'ya kadar uzanarak o günkü dünyanın siyasi ve askeri liderleri oldular. Tuğrul Bey, Alparslan ve Melikşah gibi güçlü devlet adamları sayesinde kısa zamanda Bağdat Halifesini kontrol altına aldıkları gibi, Fatımileri Suriye, Filistin, Hicaz ve Yemen'den çıkararak ve hâkimiyetlerini bu bölgelere kadar genişleterek, bir asırdır parçalanmış vaziyetteki İslam dünyasını, Kaşgar'dan Kudüs'e kadarki alanı tek bir siyasi otorite altında birleştirmeyi başardılar. Bütün bu gelişmeler arasında en dikkat çeken ise yaklaşık iki asırdır Bizans karşısında gerilemekte olan İslam dünyasını 1071'de kazandığı "Malazgird Zaferi" ile İslam fetihlerini yeniden canlandırarak İslam'ın yeni bir "yükseliş ve genişleme" devrini başlatmış olmalarıdır. XII. yüzyılın ortalarında Büyük Selçuklular merkezi otoritesini kaybettiğinde Orta Asya'dan İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da onun varisi devletler kuruldu. Fakat onların başlattığı fetih dalgası ve yayılma süreci Türkiye Selçuklular ve Osmanlılar eliyle bütün Anadolu'yu, Balkanları, Doğu Avrupa'yı da içine alarak XVII. yüzyılda Viyana önlerine kadar devam edecektir. Selçukluların yayıldığı 10 milyon km karelik alan üzerinde bu gün 30'a yakın devlet kurulmuş ve Selçuklu tarihi bu gün bu devletlerin ortak geçmişini oluşturmaktadır.

Selçukluların İslam tarihine girişi siyasi-askeri alandaki başarıları kadar, "bilim ve düşünce" alanında da büyük hamlelerin yapıldığı, yeni bir devrin açılışını temsil eder. Selçuklular İbn Sina, Biruni, İbn Heysem, Harezmi, Maturidi gibi dünya ölçeğinde etki yaratmış beyinler yetiştiren ve dört asırdır gelişmekte olan İslam medeniyetinin mirasını devraldılar. Müslüman medeniyetini daha da geliştirecek o kadar ileri taşıdılar ki, XI. yüzyıldan iti-

baren İslam medeniyetinin yeni bir aşamasından bahsedilebilir. Bu dönemde bir taraftan medreseler bütün İslam dünyasında Selçuklu yöneticilerinin desteği ile yayılırken, bir taraftan tasavvuf örgütlü bir hâl olarak tarikatlaşma süreci yaşamaktadır. Kelam okulları çok daha Gazali, Fahreddin er-Razi, Pezdevi gibi zirve isimlerin açtığı oldukça spesifik tartışmalar ile gelişimini sürdürmektedir. Tıp, astronomi, matematik, fizik, botanik, mühendislik alanlarında yeni keşifler ve buluşlar yapılmaktadır. Bu ana kadar ki tespitlerimize dayanarak sadece tefsir alanında 340 tefsir yazıldığını, 200'ün üzerinde fakih düzeyinde İslam hukukçusunun yetiştiğini, İslami ilimler alanında klasik hâle gelmiş metodoloji (usul) kitaplarının tamamına yakınının XI. yüzyılda ve Selçuklu topraklarında yazıldığını söylersek zannedirim bu devrin bilimsel verimliliğini anlatmış oluruz. Ancak İslam medeniyetinin Selçuklu Devri (XI-XIII yy.) ne yazık ki hâlâ çok az incelendiğinden bir keşifler dünyası olma özelliğini korumakta, keşfedilmeyi beklemektedir. En iyi bilinen âlimler dahi karanlığın içinde yol alan ışık böceği gibidir; yetişmesi, hocaları, talebeleri ve etrafı yeterince bilinmemektedir.

Selçuklu Dönemi bilim ve düşünce hayatına bir bütün olarak bakıldığında, İslam bilim ve düşünce tarihi içinde hem bir zirve, hem de bir sonun başlangıcını da temsil eder. XII. yüzyılda bir asırdan fazla süren Haçlı saldırıları, ardından bütün Selçuklu şehirlerini yerle bir eden Moğol istilası, Batınilerin çıkardığı kargaşalıklar, ardından gelen göçebe isyanları ile, gelişmiş ileri bir şehir medeniyetine sahip olan Selçuklu medeniyeti büyük darbe alır ve sekteye uğrar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle: "Selçuklu Rönesansı, vaktisiz bastırılan kar fırtınası altında kalmış baharlara benzer." XII. ve XIII. yüzyıllarda İslam medeniyetinin gelişiminde bir duraklama, bilgi üretiminde bir daralma ve düşünce yapısında bir değişme olduğu uzun zamandır bilim dünyasınca tartışılmaktadır.

NASREDDİN HOCA FIKRALARINI HANGİ TÜRKÇE İLE YAZIYA AKTARMALIYIZ?

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Selçuk Üniversitesi (Emekli)

XIII. yüzyılın bilge nüktedanı Nasreddin Hoca adına bağlı olarak anlatılan yüzlerce fıkraya sahibiz. Bu sayı her gün giderek artmakta ve Hoca, fıkra bolluğu içinde boğulmakla karşı karşıya kalmaktadır. Bu da onunla ilgili inceleme ve araştırma yapan bilim adamlarını zora sokmaktadır.

Hoca ile ilgili sorunların biri de, “Onun nüktelerini yazıya aktarırken hangi Türkçeyi kullanacağız?” sorusudur. Eldeki ilk yazılı fıkrasının tarihi 1480’li yıllara rastlamaktadır. Bu fıkra, dönemin Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi’nden Osmanlı Türkçesi’ne (Yeni Türkçe) geçiş döneminde yazılmıştır. Bu fıkrayı bugün ancak eğitimliler zevkle okuyabilirler, çünkü fıkrada anlatım farklılıkları vardır.

Halk ağzından derlenen fıkraların ise bölge özelliklerine göre anlatıldığı görülmektedir; asla

vazgeçilemeyecek olan nükte cümleleri bile değişikliğe uğramaktadır.

Bunların yanında, “Nasreddin Hoca Fıkralarının Dili” konusunda makale yazılması, bildiri sunulması gibi tuhaflıklarla karşılaşmaktayız. Kullanılan dil yazmaların dili mi olacak, derlemelerin dili mi? Yazmalardan hangi yüzyıla ait olanın dili esas alınacaktır?

Hoca ile ilgili konular etrafında oluşturulan kısır döngü ne yazık ki sürüp gitmektedir. Önce onun dilinden, kelime dünyasından yola çıkmalıyız.

Timur’la karşılaştırıldığı hayali fıkrada yer alan “futa” kelimesi ne zaman “peştamal” a çevrilmiştir? Hoca’nın coğrafyasında bunların yerine geçecek başka kelimelerde var mıdır?

Bildirimizde bu konular üzerinde durulacaktır.

BİR “FİLOZOF” OLARAK SİRÂCEDDİN URMEVÎ (1198-1283): LETÂİFÜ’L-HİKME BAĞLAMINDA BİR TAHLİL DENEMESİ

Yrd. Doç. Dr. M. Cüneyt KAYA
Istanbul Üniversitesi

Genellikle meşhur bir Şafîi fakihî ve mantıkçı oluşuyla ön plana çıkan Sirâceddin Urmevî, hayatının büyük bir bölümünü Eyyûbiler Dönemi Kahire’sinde geçirmiş ve 1257’de Konya’ya gelerek vefatına kadar burada “baş kadı” olarak görev yapmıştır. İbn Sînâ ve Gazzâlî sonrasında Fahreddin Râzî tarafından temel çerçevesi oluşturulan “müteahhirün” dönemi düşüncesinin önemli bir temsilcisi olan Urmevî’nin felsefî olarak iki isimden doğrudan etkilendiği bilinmektedir:

Hocası Kemâleddin b. Yûnus (ö. 639/1241) ve meslektaş/dostu Efdaluddin el-Hûneçî (ö. 646/1249). Urmevî’nin felsefî görüşlerini tespit noktasında başvurulabilecek başlıca eseri, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvûs’a (slt. 1246-1257) ithaf ettiği ve Farsça olarak kaleme aldığı Letâifü’l-hikme’dir. Az sayıda otobiyografik malumat da içeren bu eser, “hikmet-i ilmi” ve “hikmet-i

ameli” şeklinde iki ana bölümden oluşsa da mahiyeti itibariyle kelam ve felsefenin bir tür “karışım”ından meydana gelmiş yeni bir türü temsil etmektedir. Birinci bölümde bilginin mahiyeti ve değeri, bilgi çeşitleri, bilgiye konu olan nesnelere kısımları, vâcibül-vücûdun ispatı ile Allah’ın celal ve cemal sıfatlarından başlamak üzere usûlü’l-dîn’in başlıca konuları, isbât-ı vacibe dair kozmolojik deliller, ruhun mahiyeti, insanî ruhların mertebeleri, ruha ait güçlerin dereceleri üzerinde durulmakta ve bölüm, peygamberliğin ispatıyla tamamlanmaktadır. Dört ana başlıktan oluşan ikinci bölümde ise sırasıyla bazı ön bilgiler verildikten sonra ahlak, ev yönetimi ve siyaset konuları ele alınmaktadır. Bu tebbîde Letâifü’l-hikme merkeze alınarak Urmevî’nin felsefî birikimi ve görüşleri, tevarüs ettiği gelenek çerçevesinde tahlil edilmeye çalışılacaktır.

SELÇUKLU DEVRİ SÛFÎLERİNDE HADİS YAPISI VE KULLANIMI

Doç. Dr. Muhittin UYSAL
Selçuk Üniversitesi

Selçuklular Dönemi, İslâm medeniyeti için olduğu kadar, XI. asırdan sonra Batı medeniyetinin doğuşu açısından da belirleyici rol üstlenen bir dönem olmuştur. Çünkü Avrupa, Selçuklular Döneminde ilim, düşünce, sanat, ticaret ve özellikle “kurumsallaşma” alanlarında parlak bir çağ yaşayan “Doğu”yu keşfetmiş, bu anlamda “Batı”yı etkileyen değerler, “Batı aydınlanması” demek olan Rönesans’ın, bilâhare de batı medeniyetinin doğuşuna kayda değer katkılar sağlamıştır. Bu bakımdan, dînî ilimlerin gelişim sürecinin doğru bir tarzda tespit edilip değerlendirilmesi konusunda, Selçuklular döneminin, ilgi çekici örnek ve malzemeler sunacağını düşünüyoruz.

Selçuklular tarihi, Büyük Selçuklular Dönemi (430-590/1038-1193) ve Anadolu Selçukluları Dönemi (467-718/1075-1318) olmak üzere iki dönem hâlinde ele alınmakla birlikte, dönem sonrası vefat eden önemli hadisçileri de tebliğ kapsamında göreceğiz. Çünkü büyük beyinleri, kendi bireysel yetenek ve çabaları yanında, bir o kadar da içinde yetiştiği ilmî çevre ve ortamlar üretir.

(Tebliğde yer alacak iç başlıklar şu şekilde düzenlenip, bu dönemde Hadis ilmi adına gerçekleşen en önemli çabalara dikkat çekilecek ve dönem çalışmalarının tarih süreci içindeki önemi ve hadis ilimlerindeki ivme ve evrilmelere katkılarının analizi yapılacaktır)

I. Selçuklular Öncesinde Hadis İlimlerinin Durumu

II. Selçuklular Döneminde İz Bırakan Hadisçiler ve Hadis İlmine Katkıları

III. Dönemin Bilimsel Analizi ve Çıkarılacak Sonuçlar

Selçuklular Döneminde hadislerle ilgili çalışmalar, önceki dönemlerde gerçekleştirilen çileli tedvin ve tasnif çabalarıyla kaybolmaktan korunarak sağlama alınan otantik hadis koleksiyonlarında yerini alan hadislerin, anlaşılması ve doğru yorumlanması çabalarına doğru yönelmiştir. Tarih, usûl ve ricale dair atılan her yeni adımda asıl amaç, hadislerin doğru anlaşılabilir ve doğru yorumlanmasıdır. Bir anlamda önceki

dönemlerde ortaya konan “icad, ibda ve inşâ” çabaları, Selçuklular Dönemindeki mevcudu istikrarlı ve sürekli bir şekilde koruma yanında, ilâve gayretlerle, “doğru anlama ve doğru yorumlama” çabalarına dönüşmüştür. Hadis şerh çalışmaları yanında, yine aynı amaca hizmet eden “tehzîb, ihtisar, haşiye ve ta’lik” literatürü de, Selçuklular Dönemini temsil eden karakteristik ilmî çabalar olarak tarihteki yerini almıştır.

Günümüzde daha ziyade modernizmin ağır bombardımanının etkisinde kalan bir kısım yazarçizerlerde gözlenen ve “şerh-hâşiye-ta’lik” çalışmalarını küçümseyen veya dudak bükerek karşılayan tespitlere katılmak mümkün değildir.

“Haşiye türü çalışmalar” şeklinde dudak bükülen yazım tekniğinin ‘orijinaliten uzak ve tekrarlarla ma’lûl bir metin üretim biçimi olduğuna ilişkin yaygın ve yaygın olduğu kadar da yanlış kanının etkisiyle bir medeniyetin ‘bilgi edinme’, ‘bilgi aktarma’ ve ‘bilgiyi sürekli kılma’ yöntemlerinin küçümsemesi, ideolojik bir taassubun göstergesidir, üstelik doğru da değildir. Çünkü ‘şerh-hâşiye geleneği’, İslâm ilim mirasının işlenip geliştirilmesinde, bu mirasın tartışılıp zenginleştirilmesinde ve gelecek nesillere muhkem bir tarzda aktarılmasında çok büyük rol oynamış verimli bir yazım tekniğinin kullanılması oluşmuştur.

Nitekim eleştiri ve orijinalite, ilimlerin suretinde değil, unsurlarında tezahür ederken; ‘şerh-hâşiye geleneği’ de bu unsurların kılcal damarlarında dolaşan nice yenilik arayışına yataklık etmiştir. Eldeki metinler dikkatlice okunur ve biraz da gayret edilip ön yargıların da esiri olunmazsa, İslâmî eleştirinin, asırlar boyunca bu yazım tekniği aracıyla kendisini dile getirdiği; bu literatürün sinesinde ciddi tezler sakladığı ve çok canlı bir ilim ve fikir hayatının yaşanmasına zemin teşkil ettiği kolaylıkla fark edilir.

Hadis alanında ansiklopedik çapta temel kaynaklar yanında, “şerh-hâşiye” türü yazım tekniğinin ilk örneklerinin ortaya çıkmaya başladığı Selçuklular dönemi, modern insana, hadisçileri ve kurumlarıyla, oldukça renkli ve sağlam veriler sunmaktadır.

NİZAMÜLMÜLK VE SELÇUKLU BİLİM VE DÜŞÜNCE HAYATINDAKİ YERİ

Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL

Selçuk Üniversitesi

Büyük Selçuklu Döneminin önemli devlet ve düşünce adamlarından olan Nizamülmülk, Alparslan ve Melikşah dönemlerinde vezirlik yapmıştır. Bu süreçte özellikle vezir olarak devlet kademesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Bunun yanı sıra özellikle Siyasetname'si ve Nizamiye Medreselerini inşa ederek Selçuklu bilim ve düşünce hayatında önemli izler bırakmıştır.

Siyasetname'si ile bir taraftan ideal devlet modeli etrafında görüşlerini ifade ederken; Karmatiler, Bâtıniler ve Babek İsyanı çerçevesinde bu düşünce ve hareketlerle ilgili tespitler de yapmıştır. Onlardan bahsetmesinin sebebini de şu sözlerle ifade etmiştir: “Onlardan bu kadar bahsetmemizin sebebi, âlemin efendisinin onların inançlarının ne olduğu-

nu, nasıl çalıştıklarını, söz ve yeminlerine olan inançlarını bilmesi içindi. Bâtıniler güçlü oldukları zaman Müslümanlara ve İslam beldelerine pek çok kötü işler yapan, uğursuz bir topluluk, İslam'ın ve sultanın düşmanıdır.”

Nizamülmülk, başta Bağdat olmak üzere belli başlı şehirlerde kurduğu medreseler ile, başta Şafii fıkhnın gelişmesine öncülük ettiği gibi, İsmailî düşünce karşısında da Ehl-i Sunnet'in önemli bir savunucusu olmuştur.

Bu tebliğde Siyasetname ve Nizamiye Medreseleri çerçevesinde Nizamülk'ün bilim ve düşünce hayatına katkıları ele alınacaktır. Bu bağlamda Nizamülk'ün bir siyaset teorisyeni olarak devlet yönetimi ile ilgili görüşlerinde de dikkat çekilecektir.

TÜRKİYE SELÇUKLULARI VE OSMANLI KLÂSİK DÖNEMİNDE BİR EĞİTİM KURUMUNUN FİNANSMANI VE İŞLEYİŞİ: CELÂLEDDİN KARATAY AY MEDRESESİ

Arş. Gör. Zehra ODABAŞI

Selçuk Üniversitesi

İslâm toplumlarının sosyal tarihlerini isabetli ve doğru bir şekilde ortaya koymada vakıfların tarihî ve sosyolojik açıdan incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Anadolu kentlerinde vakıf olarak inşa edilen cami, medrese, türbe ve zaviyelerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Bu nedenle günümüzde ayakta kalan anıtsal nitelikli binaların dışında, harap olan ya da anıtsal nitelik taşımayan yapıları tespit etmek mümkün değildir. Bununla birlikte, arşiv kaynakları sayesinde Selçuklu Dönemine ait vakıf eserlerin Osmanlı Devrindeki durumunu ortaya koymak mümkün olmaktadır. Osmanlı Klâsik Dönemi sancakları üzerinde arşiv belgelerine dayalı olarak yapılan çalışmalar ve Evkaf kayıtları sayesinde yukarıda adı geçen

kurumların çoğunun, hatta bugün yapısı mevcut olmayanların kaydına ulaşabilmektedir. Nitekim Osmanlı arşiv kayıtlarına geçen kurumlardan bir kısmının Türkiye Selçukluları Döneminden intikal eden ve Osmanlı Döneminde de aktivitesini devam ettiren kurumlar olduğu bilinmektedir ki Celâleddin Karatay Medresesi bu kategori içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmada, Celâleddin Karatay Medresesinin vakfiyesinden hareketle medresenin Türkiye Selçuklu Dönemindeki durumu ile XV. ve XVI. yüzyıllara ait arşiv vesikaları doğrultusunda Osmanlı Devrindeki vaziyeti mukayese edilecektir. Böylece medrese vakfının tarihî süreç içerisindeki sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile bilim ve düşünce hayatına kalkılan ele alınacaktır.

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA KONYA KADILARI

Dr. Mehmet Emin ŞEN

Konya şehri, hâkimiyet ve tasarruf alanları oldukça genişlemiş olan Türkiye Selçuklu Devleti'nin merkezi olması dolayısıyla onun genel görünümünü yansıtan bir ayna ve muazzam örgütlenmesinin bir prototipidir. Başkent olan bu şehir örneğine ilişkin yapılacak çalışmalar, bir devrin, bir devletin, dahası bir medeniyetin ana çizgilerini ortaya koymak bakımından en azından üzerinde yoğunlaşılması gereken çalışma konuları olarak görülmelidir.

Hukuki uygulamaların yanı sıra hukukçuların yaşam biçimleri, duygu, düşünce ve bilime ilişkin reaksiyonları, siyaset kurumu ve siyasetlerle sürdürdükleri ilişki biçimleri, devlet/medeniyet aygıtının temellerini oluşturan Hukuk felsefesinin sınırlarını belirler. Bunlar aynı zamanda usul hukukunun ilkelerini de oluşturan karakteristik fenomenlerdir. Felsefenin özü yani esas bakımından hukuka yaklaşım ise medeniyetin varoluşsal açıdan insana ve evrene dönük yorumlarıyla belirginleşen bir nitelik taşır.

Adalet kurumunun/mekanizmasının işleyişinde hâkimlik teminatı, yetki ve sorumlulukların sınırları, temyiz kurumlarının etkinliği, icra ve infazların denetimi, takdir yetkilerine dair kriterler ve reddi hâkim gibi hukuki süreçlerin kendi sistematığı içerisinde tutarlı bir yapı oluşturması dolayısıyla bir şekilde çağdaş hukuk teorilerinin esin kaynağı olmasının ötesinde çözümlülüğünün sağlanarak model oluşturma potansiyellerinden de yararlanılmalıdır.

Kategorik olarak varlığı açık olan kamu hukuku ve özel hukuk alanlarının ayrıştırılmış olması

ve alanlar içerisinde tali kaynakların farklılaştırılması, hem yaklaşım tarzını kavramak, hem de güncel sorunların algılanması ve çözümlenmesi açısından hukuk düşüncesi noktasından büyük önem taşır. Zira tarihsel izdüşümlerin güncel olanla örtüşen yanlarının bulunması, hukuk tarihi araştırmalarının önemini artırmaktadır. Esasen, dönemler değişse de insan unsurunun ruhsal ve fizyolojik olarak aynı özü taşıyan varlık sıfatıyla salt araçsal unsurlar bakımından gelişim evrelerini kat ettiği gözlemlendiğinde temel sorunsalların varlığını sürdürdüğünü ve çözüm önerilerinin de ciddiyetini koruduğunu öne sürebiliriz.

Bu makalede, kavramsal miras olarak bile değerlendirilmesinin geniş bir perspektif kazandırmasında kuşku olmayan ve toplum genetiği açısından karşılıklı kodlan bulunan hukuk anlayışları değerlendirilecektir. Modern zamanların ilişkiler ağında karşılaşılan çıkmazlar için bir tür yol açıcı ve ilham kaynağı oluşturan zengin bir arşive sahip olduğu bilinmektedir. Bünye uzlaşısı noktasında, bu hukuk felsefesinin başta Roma Hukuku olmak üzere, diğer lokal hukuk uygulamalarına nispetle daha tutarlı olduğu da bilinmektedir.

Ele alınan hukukçulardan Kadı Burhaneddin ve Kadı Siraceddin, dönemlerini aşan etkiler bırakmış ve devlet kurumunun olgunluk döneminde görev yapmış kişiliklerdir. Hukukçu kimliklerinin yanı sıra bilim adamı oluşları ve siyasi kişilikleri de dönemin hukuki yapısının daha geniş bir perspektiften değerlendirilmesini mümkün ve zorunlu kılmaktadır.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE MÜHENDİSLİK VE OTOMATİK MAKİNELER (OTOMATLAR)

Yrd. Doç. Dr. Faruk KÖSE (Selçuk Üniversitesi)

Arş. Gör. Muharrem Hilmi AKSOY (Selçuk Üniversitesi)

Arş. Gör. M. Numan KAYA (Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi)

Mühendislik, asırlardır insanoğlu için en önemli mesleklerden biri olmuştur. Yaşamın her safhasını daha da kolaylaştırmak adına sürekli çaba sarf eden, insanoğlunun devamlı artarak değişen ihtiyaçlarına cevap vermek için uğraşan ve kullanılan insan gücünü en aza indirmeye çalışan mühendisler Orta Çağda da bu amaçlarla birçok önemli buluşlara imza atmışlardır. Bu süreçte Sel-

çuklular Döneminde çağına ışık tutan önemli mühendisler yetişmiştir. Bunların en önemlilerinden biri El-Cezeri'dir. Orta Çağda yaşamış olan büyük mühendis ve bilim adamı El-Cezeri yaptığı basit makinelerle Selçuklu Döneminin mühendislerine öncülük etmekle kalmamış sonraki dönemlerde de mühendislerin yolunu aydınlatacak eser ve ürünler ortaya koymuştur.

SELÇUKLULAR DEVRİNİN ÜNLÜ BİLİM ADAMI HUBEYŞ TİFLİSİ

Prof. Dr. Möhsün NAĞISOYLU
Azerbaycan Millî İlimler Akademisi

Selçuklular Döneminde gerekse pozitif bilimlerin astronomi, astroloji, tıp; gerekse beşeri bilimlerin dil ve edebiyat gelişiminde muayyen emeği geçmiş seçkin bilim adamlarından biri Ebü'l-Fazl Hubeş b. İbrahim Tiflîsî'dir (d. 600/1203-04[?]). Çeşitli ilim alanında Arapça ve Farsça yaklaşık olarak yirmi beş eser yazmış Tiflîsî'nin Azeri Türkü olduğu kanaatindeyiz. Âlimin nisbesine göre, o, Tiflîs'tendir ki, bu şehirde de eskiden beri Azeri Türklerinin yaşadığı bellidir. İran bilim adamlarından İrec Afşar ve Ahmet Münzevi de Tiflîsî'nin Azerbaycan kökenli olduğu kanaatinde dirler. Türk âlimi Cevat İzgi tahmin ediyor ki, Hubeş Anadolu'ya II Kılıcarşan'ın, Aksaray'ı camiler ve medreselerle donatıp buraya Azerbaycan'dan gaziler, âlimler getirttiği sırada gelmiştir. Kaynaklarda Tiflîsî'nin II Kılıcarşan döneminde Konya'da yaşadığı, onun derbârında müneccimbaşı olduğu ve birkaç eserinin bu Selçuklu sultanına ve onun oğullarından Kutbüddin Melikşah'a sunduğu kaydediliyor.

Tiflîsî'nin eserlerinin çoğu tıpa aittir ki, onlar sırasında en ünlüsü Farsça yazılan Kifayatü't-tıb'dır. Kutbüddün Melikşah'a sunulan bu eseri çoklu sayıda yazması onun meşhurluğunu sübut ediyor. Müellifin Takvimül-edviye, Bayanü't-tıb ve Minhacı't-tıb eserleri de tıp sanatıyla ilgilidir.

Tiflîsî'nin Beyanü'n-Nücum, Medhalî'n-Nücum ve Usulü'l-Melahim ve ya Melhamatü Danyal eserleri ise astrolojiye aittir.

Tiflîsî, dil ve edebiyat konularında da birkaç eser yazmıştır ki, onlardan en meşhuru Kanunü'l-Edeb kitabıdır. Arapça-Farsça bir sözlük olup 548/1153.yılında telif edilen bu eserin hemin yılda istinsah edilen bir nüshası Türkiye'dedir. Bu nüshanın müellif hattı olma ihtimali güçlüdür. İran âlimi Kulamriza Tahir Tiflîsî'nin bu eserinin metnini yayımlamıştır. Müellifin Kavafî veya Tercümanü'l-Kevafî eseri ise edebiyatla ilgilidir ve Farsçadır. Tiflîsî bu eserini Kılıcarşan'a ve onun oğlu Kutbüddin Melikşah'a sunmuştur. Müellif eserin dibacesinde memduhu Kılıcarşan'ın ilme çok dikkat ettiğini kaydederek bu kitabı sultanın temennisi ile telif ettiğini yazıyor. Tiflîsî'nin Kuran-ı Kerim'le ilgili Telhisi ilelî'l-Kur'an ve Vücuhi'l-Kur'an adlı eserleri de vardır.

Tiflîsî'ye büyük şöhret veren eserlerinden biri de Kamilü't-Tabir'dir. II Kılıcarşan'a sunulan ve rüya tabirnamesi olan bu eser Ortaçağ'da beş muhtelif kişi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu tercümelere en mükemmeli Bevazic'de doğan ve Musul'da yaşayan Hızır b. Abdülhadi tarafından Kanuni Sultan Süleyman için yapılmış Ortaçağ çevirisidir. Kevamilü't-Tabir isimli bu tercümenin mütercim nüshası Bakü'dedir. Azerbaycan'da "Kevamilü't-Tebir" in dil özellikleri incelenmiştir ki, bu hususta bizim de emeğimiz geçmiştir.

Tiflîsî'nin Ortaçağ sanatları ile ilgili yazdığı Beyanü's-Sinaat eseri de çok değerlidir. Bu eseri İran'da İrec Afşar, Moskova'da Mixaleviç Rus dilinde yayımlamıştır.

Selçuklular Döneminin ünlü bilim adamı Hubeş Tiflîsî'nin zengin ilmî irsinin çok az bir hissesi şimdiki Avrupa, Rusya ve İran'da incelenmiş ve yayımlanmıştır. Türkiye ve Azerbaycan'da ise Hubeş Tiflîsî'nin yaratıcılığı çok az tetkik edilmiştir.

MEVLÂNA'NIN ESERLERİNDE BİLİM ADAMININ VASIFLARI VE POZİTİF BİLİMLERE DAİR ORJİNAL TESPİTLERİ

Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER
Selçuk Üniversitesi

Mevlâna'nın eserleri ana tema olarak birlik-beraberlik, sevgi-hoşgörü, XIII. Yüzyıl Anadolu'sunun sosyal-kültürel ve ekonomik yapısı ve özellikle İslamî bilimlerin yorumlanması gibi bir özelliğe sahiptir. Ancak başta Mesnevî'si olmak üzere eserlerinin beyit aralarına serpiştirilmiş, ancak işin ehli ve bilgi sahiplerinin anlayacağı bilimsel bulgular da mevcuttur.

Mevlâna'nın eserlerine dikkatlice bakıldığında bilim dünyasında henüz XVI. yüzyılda dilendirilen dünyanın yuvarlak oluşu ve dönmesini, bundan 200 yıl kadar önce keşfedilen ve çağımızda kesinlik kazanan insan hücresi ve yapısını, henüz geçtiğimiz yüzyılda keşfedilen atom ve yapısını, son yıllarda önerilmeye başlanan çocukların oyuncak vasıtasıyla eğitim sistemini ve çocuğun daha doğumunun ilk aylarında annesinin ve dışarıdaki konuşmaları duyup etkilendiği gibi önemli bulguları Mevlâna'nın dilinden Mesnevî'de bulmak mümkündür.

Ayrıca Mevlâna'ya göre ilim, Allah'ın toprak-

tan yarattığı insana öğretmek onu değerli kıldığı bir hazinedir. Ama bütün bunlarla birlikte öğrenilen bu ilim, Allah'ın ilâhî okyanusundan sadece bir damladır. İnsanların bu dünyada ilim öğrenmesinin onların mutlak faydasına olduğunu belirten Mevlâna, köpeklerin bile eğitildikten sonra sahibinin istediklerini yaptığını; oysaki eğitilmemiş başıboş köpeklerin orada burada herkese saldırdığını veciz bir örnek olarak sunar.

Mevlâna'yı mutasavvıf bir şair veya sadece semâ ile özdeşleşen biri olarak değerlendirmek gerektiği gibi; eserlerinde sunduğu anlamlı fikirleriyle, insanı ve toplumu inceleyip problemlerine çözüm sunan bir "düşünür", bilimsel konularla ilgili olarak söylediği beyitleriyle de "gizemli bir bilim adamı" hüviyetinde algılamak mümkündür. Bundan dolayı başta Mesnevî'si olmak üzere, eserlerini her kesimden, her meslek grubundan, her yaşta insanın okuyup incelemesi, mutlak olarak kendisinin, bilim dünyasının ve dolayısıyla da insanlığın faydasına olacaktır.

TÜRKİYE SELÇUKLULARININ BÜYÜK BİLGİNİ MEVLANA'NIN DÜŞÜNCE DÜNYASINDA MOĞOL İMAJİ (MESNEVİ VE FİHİ MAFİH ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. H. Ahmet ÖZDEMİR
Selçuk Üniversitesi

Şüphesiz Mevlâna, XIII. yüzyılın en önemli simalarındandır. O, hayatının büyük bir kısmını Türkiye Selçuklu Devleti'nin başşehri Konya'da geçirmiş ve yine bu kentte vefat etmiştir.

Dolayısıyla Türkiye Selçuklularının hüküm sürdüğü devrin olaylarına yakından tanık olmuştur. Onun hayatının olgunluk dönemini yaşadığı zaman diliminde Moğolların Anadolu'ya yönelik istilâ ve işgal hamlesi başlamıştır. İlerleyen dönemde Moğolların Anadolu toprakları üzerindeki faaliyet ve icraatlarından

doğrudan veya dolaylı yönden etkilenenler arasında elbette Mevlâna da vardı. Öncelikle onun Anadolu topraklarına dağılmış bağlılarıyla sevenlerinin karşılaştığı Moğol tehlikesi nihayet ikamet ettiği şehre ulaşmıştır. Mevlâna ile Moğollar bu aşamadan itibaren doğrudan temasa geçmişlerdir. Tarihî kaynaklardaki bilgiler bir yana acaba Mevlâna eserlerinde, bilhassa Mesnevî 'sinde Moğollar hakkında ne gibi kanaatler serdetmiştir? İşte bu bildiriye Mesnevî 'si mihver olmak üzere Mevlâna'nın eserlerindeki Moğol algısı ele alınmaya çalışılacaktır.

FAHREDDİN-İ İRÂKÎ DÎVÂNINDA BİLİM VE DÜŞÜNCE İNSANLARI

Yrd. Doç. Dr. İbrahim KUNT
Selçuk Üniversitesi

Hemedan yakınlarında 610/1213 yılında doğan İrâkî, iyi bir öğrenim görerek on yedi yaşında Hemedan'daki Şehristan Medresesinde ders vermeye başlamış, kısa bir süre sonra Hindistan'a giderek Şeyh Zekeriya'yı Multânî'nin hizmetine girmiş, yıllar sonra Anadolu'ya gelerek Sadreddîn-i Konevî'nin hizmetine girip Fusûsu'l-hikem ve Fütûhâtü'l-Mekkiyye derslerine devam etmiştir. Bu derslerden aldığı ilham ile tasavvuf tarihinin en önemli eserlerinden biri olan Leme'âr'ı Konya'da kaleme alan Fahreddîn-i İrâkî, başta Selçuklu veziri Mu'ineddîn Pervane olmak üzere birçok kişiyi kendisine mürit yapmayı başarmıştır. Nitekim Mu'ineddîn Pervane onu önce Kayseri'ye davet ederek orada birçok mürit edinmesini sağlamış, daha sonra onun için Tokat'ta bir hankâh yaptırarak oraya davet etmiş, bu daveti kabul eden İrâkî Tokat'a gidip adına yapılan hankâhın başına geçmiştir. Aksaray'ın Müsâmeretü'l-ahyâr isimli eserinde III. Gıyâseddîn Keyhusrev döneminin meşhur tarikat şeyhleri arasında Fahreddîn-i İrâkî'nin de adı geçmektedir. Molla Câmî'nin Nefehâtü'l-üns isimli eserinde, Fahreddîn-i İrâkî'nin Anadolu'daki ikametinin Selçuklu veziri Mu'ineddîn Pervâne'nin 1277'de öldürülmesine kadar devam ettiği kaydedilmektedir.

Daha sonra Mısır'a ve oradan Şam'a giden İrâkî, 686-688/1287-1289 yıllarında Şam'da vefat etmiş, Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin mezarının ya-

nına defnedilmiştir.

Menâkibu'l-ârifin'de, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevî çevreleriyle yakın dostluklar kurarak Fahreddîn-i İrâkî'nin, zaman zaman Mevlânâ'nın medresesindeki semâ törenlerine de katıldığından, Mevlâna ile birlikte semâ ettiklerinden, Fahreddîn-i İrâkî'nin Mevleviler arasında önemli bir şahıs olduğundan bahsedilmektedir.

Fahreddîn-i İrâkî'nin, kalendermeşrep bir sûfi olarak ömür geçirdiği de birçok eserde bildirilmektedir.

Farsça Dîvân: Yirmi altı kaside, 305 gazel, üç terkîb-i bend, dört tercî-i bend, rubâî, müselle ve kıt'alardan oluşan dîvânın bilinen en eski nüshası Süleymaniye Kütüphanesindedir (Nazif Paşa, Nu. 915). 729/1328 tarihli bu dîvân, Fahreddîn İrâkî'nin külliyyâtı içinde, Sa'îd-i Nefisî ve Muhammed Derviş tarafından "Külliyyât-ı Şeyh Fahrüddîn İbrâhîm-i Hemedânî el-mütehallas be-'İrâkî" adıyla İran'da yayımlanmıştır (Tahran 1335/1956 ve 1362/1983). Türkiye'de bu dîvân hakkında herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

Dîvân içerisinde yer alan kasidelerden iki tanesinin Sadreddîn-i Konevî için yazıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada Fahreddîn-i İrâkî dîvânı incelenerek İbn-i Arabî, Celâleddîn-i Rûmî ve dönemin diğer önemli kişilerine yapılan atıflar belirlenecek, bu sayede Fahreddîn-i İrâkî tarafından yapılan tespitler tarihî ve tasavvufî açıdan incelenecektir.

SELÇUKLU DÖNEMİ TERCÜME ÇALIŞMALARI

Yrd. Doç. Dr. Ali TEMİZEL
Selçuk Üniversitesi

İki ve daha fazla birbirinden farklı millet, medeniyet, dil, din, sanat, mitoloji ve kültürün birbirleriyle karşılaşması, birbirini anlama ve etkilene isteği veya birbirinden yararlanma amacıyla tarihin en eski dönemlerinden beri tercüme faaliyetlerinin yapılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir.

Bu tercüme faaliyetleri milletler ve devletlerarasında hem bilim, sanat, edebiyat ve sanayinin gelişmesine, hem kültürel etkileşime, hem ticaretin ve turizmin artmasına, hem de milletlerin ve devletlerin birbirini anlamasına da yardımcı olmuştur.

İslam'ın yayılmaya başladığı ilk yıllarından itibaren İslam coğrafyasının da genişlemesi ve birbirlerinden farklı milletlerin ve devletlerin İslam dinini kabul etmesi dinin ana dili olan Arapça ile yazılmış olan Kur'an ayetlerini ve peygamberin hadislerini anlamada bazı problemlerin ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu problemlerin giderilmesi ve İslam dinin esaslarının daha doğru ve daha kolay öğrenilmesi amacıyla Arap Yarımadası'ndan başlayarak Kuzey Afrika'da, Ortadoğu'da, İran'da, Maveraünnehr'de, Orta Asya'da ve Anadolu'da Kur'an ayetlerini ve peygamberin hadislerini serh etme, yorumlama ve tercüme faaliyetlerine başlanmıştır.

İslam dinin kaynaklarını esas alan bu çalışmaların yanında Emevîler, Abbasiler, Gazneli-

ler, Karahanlılar ve Selçuklular Dönemi ve daha sonrasında edebiyat, güzel sanatlar, edebi sanatlar, gramer, felsefe, mantık, astronomi, matematik, tıp, tarih, tabii ve beşeri bilimler alanında da Arapça, Farsça, Türkçe, Hintçe, Latin dilleri ve benzeri diller arasında karşılıklı birçok tercüme faaliyetinde bulunularak bilim ve düşüncenin gelişmesine ve genişlemesine, kültürel zenginliklerin bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya aktarılmasına yardımcı olunmuştur.

Bu tercüme faaliyetlerinin yoğun ve geniş bir alanda yapıldığı dönemlerden biri de Selçuklular Dönemidir. Çünkü Selçuklular on birinci yüzyılın başlarından on üçüncü yüzyılın sonlarına kadar bugünkü Pakistan topraklarından Akdeniz kıyılarına, Hazar Denizi kıyılarından Hindistan'a kadar birbirinden farklı birçok milletin, ırkın dinin ve topluluğun yaşadığı ve farklı dillerin konuşulduğu, farklı alfabelerin kullanıldığı büyük bir coğrafya üzerinde birçok devlet ve beylikler kurmuştur.

Bu çalışmamızda Selçuklular Döneminde herhangi bir coğrafi alan ve dil sınırlaması yapılmaksızın yapılan tercüme ve benzeri faaliyetlerin çeşitliğine, önemine ve daha çok hangi alanlarda tercüme çalışmalarının yapıldığına dair bilgiler verilerek tercümesi yapılan eserler, yazarları, mütercimleri ve serh edenleri hakkında bazı bilgiler sunulacaktır.

SELÇUKLU DÖNEMİ TEFSİR HAREKETİ VE MÜFESSİRLERİ

Doç. Dr. İshak ÖZGEL

Süleyman Demirel Üniversitesi

Bilindiği gibi Selçuklu hâkimiyetini genel olarak iki ana dönem içerisinde mütalaa etmek mümkündür. Birincisi Büyük Selçuklular Dönemi, diğeri ise Anadolu Selçuklularıdır. Bu iki dönem kendi içlerinde ilmi açıdan farklı özellikler arz etmektedir. Özellikle ilk dönem Selçukluları, Türk tarihi ve İslâm tarihi açısından bir dönüm noktasını teşkil eder. Kabalalık Türk kitlelerinin İslâmiyet'e girdikleri bu devirde, Selçuklular siyâsî ve sosyal yönden kurucu roller oynamışlardır. Selçuklular dönemi diğeri İslami ilimler açısından olduğu gibi tefsir tarihi açısından da önemli bir dönemdir.

Bu dönem ilmi hayat itibarıyla Asya'da başlayan aydınlanma döneminin başlangıcı olup, ilimlerin tedvin edildiği, fırkaların çoğaldığı, fikirlerin değiştiği, metodların arttığı, Yunan düşüncesinin yayıldığı bir süreci içermektedir.

Sunacağımız tebliğde söz konusu döneme ait tefsir hareketi ile ilgili tespitler tarihi, siyasi ve sosyal bütünlük içerisinde değerlendirilecektir. Genel olarak bakıldığında Selçuklular Dönemindeki tefsir hareketinde bu dönemde kurulmuş olan Nizamiye medreselerindeki eğitim, siyasi otoritenin dinî mezhep anlayışı ve bu konudaki destekleri ile İslâm dünyasının ilmî hayata gelmiş olduğu süreç etkin olduğu görülmektedir.

Dönemin ilim dili Arapçadır. Yazılan eserle-

rin çoğu bu dil ile yazılmış olup bazı Farsça eserlere de rastlanmıştır. Bu dönemde Türkçenin devlet dili olarak kullanılması, Türklerin daha ziyade orduyu oluşturmaları ve fetihlerle uğraşmaları gibi sebeplerle bu dönemde Türkçe ile yazılmış herhangi bir esere rastlanmamıştır.

Büyük Selçuklular Döneminde yazılan tefsirlerin tamamı yakını te'liftir. Şerh ve haşiye yok denecek kadar azdır. Yaptığımız araştırmada çeşitli tefsir ekollerinin en önemli örneklerinin bu dönemde te'lif edildiği görülmüştür. Selçuklular Döneminde, mevcut rivayetleri toplama süreci sona ermiş ve bu rivayetler tenkit ve tahlile tâbi tutulmaya başlanmıştır. Bu dönem te'lif dönemi olduğu gibi tertip ve tasnifteki yenilikler ile dikkati çekmektedir. Selçuklu Dönemi müfessirleri, kendilerinden önceki dönemin tefsir kültürünü değerlendirerek, kendilerinden sonraki Osmanlılara kaynaklık eden önemli eserler yazmışlardır.

Anadolu Selçuklu Dönemi ise bundan farklı olarak tefsir sahasında daha az çalışma yapıldığı görülmektedir. Sayının az olması, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ilk zamanlarındaki çetin mücadelelerle, iç huzursuzluklarla, Bizans ve Haçlı ordularıyla yapılan ve uzun süren savaşlarla, bir de göçebe Türkmenlerin İslâm'la tanışıklığının henüz yeni oluşuyla, ayrıca Türklerin tefsirden ziyade fıkıh ilmine ağırlık vermeleri ile açıklanabilmektedir. Ayrıca Büyük Selçuklular Döneminde ilmî faaliyetlerin gelişmesin sağlayan Nizamiye medreseleri gibi medreseler Anadolu'da (Konya, Kayseri ve Sivas medreseleri gibi) daha geç dönemlerde ortaya çıkması da bir diğeri etkendir.

Anadolu Selçuklu Döneminde bu topraklarda yaşayan müfessirler genel olarak ya başka bir coğrafyadan Anadolu'ya gelmiş (Şirâzî ve Kazvînî gibi) ya da bu coğrafyada doğmuş olsa bile ilmîni Anadolu dışındaki ilmî muhitlerde yapmış kişilerdir. Bu dönemin tefsir hareketinde dikkati çeken en bariz eğilim tasavvufî yöneliştir.

SELÇUKLULAR DEVRİNDE AKILCI BİR MÜFESSİR ZEMAHŞERÎ VE DÜŞÜNCE DÜNYAMIZA ETKİSİ

Prof. Dr. Hüseyin YAŞAR

Dokuz Eylül Üniversitesi

Türk milleti Allah'ın son dini olan İslam'ı kabul ettikten sonra her alanda ona fedakârca hizmet etmiştir. Savaş meydanlarında gösterdikleri kahramanlıklara eş değer hizmeti ilmî alanda da sergilemiştir. Buna örnek olan önemli bir bilgini, dil ve tefsir sahasında kıymetli eseriyle bilinen müfessir Zemahşerî'yi verebiliriz. O, Selçuklu Sultanı Melikşâh ve onun değerli veziri Nizâmü'l-Mülk devrinde, bilim ve edebiyatın ilgi gördüğü bir zamanda 467/1074 yılında dünyaya gelmiştir. Doğduğu köy, Türkistan'ın büyük bir bölümünü teşkil eden Hârizm bölgesinin Zemahşer köyüdür. Adı, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer'dir. Zemahşerî, doğup yaşadığı bu bölgeye nispetle Türk olduğu kabul edilir. Devrin geleneği olarak ilmî tartışmaların ve gelişmelerin yoğun olduğu bölgelere seyahat eden Zemahşerî, öncelikle Buhara'ya sonra da Horasan ve Bağdat gibi ilim merkezlerine gitmiş; Mekte'de uzun zaman geçirdiğinden, Carullâh, yani "Allah'a Komşu" lakabını almıştır, farklı bölgeleri dolaşarak, sanki bir arının farklı çiçeklerden bal alması gibi, değişik hocalardan ilim derlemiştir. Dil ve gramer açısından büyük bir deha olan Zemahşerî Kur'an yorumuna yeni bir açılım sağlamış, dirayet tefsirinin temel örneğini vermiş, Kur'an-ı Kerim'in taklit edilemez bir i'câz özelliğine sahip olduğunu göstermiştir. Bilginimiz 538/1144 tarihinde Cürçâniye kasabasında vefat etmiştir.

Hârizm bölgesi kültür ve fikir hayatımızda çok önemli bir yere sahiptir. Türklerin egemenliğinden önce da önemli bir kültür ve bilim merkezi olan bölge, Türk egemenliğine girdikten sonra da bu özelliğini zenginleştirmiştir. Yüksek seviyeli medreselerde uzun zaman yapılan eğitim ve öğretim burasını bilim ve düşünce merkezi haline getirmiştir. Farklı dinlerin ve mezheplerin birikimi Orta Asya ile Güney Asya ve Ön Asya'yı birbirine bağlayan coğrafi bir kavşak noktası olan bölgeyi adeta bilim ve düşüncelerin buluşma mekânı yapmıştır. Bu çok dinli ve çok kültürlü özellik bilim, felsefe ve sanatın gelişmesine yardım etmiştir. Bundan dolayı akla büyük önem veren, adeta onu takdis eden mutezile mezhebi bölgede yeterince

yayımla imkânı bulmuştur. Bölgenin kendine has özelliklerinin yanında Zemahşerî mutezile mezhebinin ateşli bir mensubu olması, yetişmesinde katkı sağlamadığını varsaymak mümkün değildir. Zemahşerî de akla büyük önem vermiş, ona göre akıl işitmekten, yani rivayetten önce geldiğini kabul etmiş ve işitmenin işlevsiz olan akıl için bir uyarıcı olduğunu söylemiştir. Ona göre akıl, dinin kaynakları olan sünnet, icmâ ve kıyastan önce gelmektedir. O ayetleri yorumlarken, lâfzî anlamıyla ikna olmaz akli yöntemlerle uzun uzun ayetler üzerinde düşünür, aklını kullanır, münakaşalara girer. Sık sık sorular sorarak kendi görüşlerini iletir sürer.

Ehl-i sünnet akidesine ters düşen birçok te'vile yer vermiş olmasına rağmen Zemahşerî, Sünnî İslâm dünyası medreselerinde en çok okutulan ve kendisinden en çok istifade edilen bir tefsir ortaya koymuştur. Fahreddin Razî, Ebu'l-Berekât en-Neseî, Kâdî Beydâvî gibi ünlü müfessirlere kaynaklık yapmasının yanında, Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suûd başta olmak üzere Osmanlı Devrinde yaşamış tefsir yazmış pek çok bilim adamı onun görüşlerinden etkilenmiş ve ona başvurmuştur. Son devir Türk müfessirlerinden Elmalılı Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirinde bu son derece açıktır. Onun tefsirinin Kur'an-ı Kerim'in belagat ve icaz özelliklerini en güzel ortaya koyan eser olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Zemahşerî tarafından Kur'an'ın dil üstünlüğüne dayanan taklit edilemez i'câzının sergilenmesiyle akılcılığın ortaya konulması kendinden sonraki nesillere önemli ölçüde etki etmiştir. Bu gün Kur'an i'câzından ve akılcı yorumundan söz eden herkes Zemahşerî'nin görüşlerine başvurma ihtiyacını duymaktadır.

ANADOLU SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE KARAMAN'DA YAŞAYAN İLİM VE FİKİR ADAMLARI

Prof. Dr. H. Mustafa ERAVCI
Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Selçuklular Konya merkezli devleti inşa ettikten sonra Anadolu'da Türk ve İslam kimliği kazanan en önemli şehirlerden biri de Larende olmuştur. Bu şehir Horasan ve İslam dünyasının birçok yerinden gelen ilim ve irfan insanları ile bezenmiştir. XIII. yüzyılın başından itibaren ise Larende hem Çukurova ve Girogos üzerine yapılan askeri faaliyetler için bir üst olurken, hem de bölgeye gelen Türkmenlerin kültürel şekillenmelerini sağlamıştır. Özellikle Yunus Emre, Mevlâna'nın babası Bahâeddin, Larende'de kültürel hayatın şekillenmesinde etkili olan belli başlı simalardır. Bunlardan başka Karaman tarihi bakımından çok

önemli olan Şikari ve İbni Bibi bölgedeki fikir ve düşünce adamları ile ilgili bize çok özel bilgiler vermektedir.

XVI. asır evkaf kayıtları da Larende'de çok yönlü bir tasavvuf hayatı var olduğunu bizlere sunmaktadır. Bu hareketin içinde Ahiler önemli bir yer tutmaktadır. İşte bu çalışmada Selçuklu Dönemi kaynakları ve Beylik Dönemi kaynaklarından Şikari ve Hasan Bey'in Larende kültür hayatına dair vermiş olduğu veriler ile XVI. yüzyıl Osmanlı arşiv kaynaklarındaki Larende şehrindeki tekke ve zaviyelere ait veriler ışığında Larende'de yaşayan ilim ve fikir adamlarının bir fotoğrafı çıkartılacaktır.

XIII. YÜZYIL SELÇUKLU BAŞKENTİ KONYA'DA SANAT

Doç. Dr. Ali BORAN
Selçuk Üniversitesi

Anadolu'nun en eski tarihî şehirlerinden biri olan Konya, I. Kılıç Arslan'ın Selçuklunun başkenti yapmasının ardından şehir XIII. yüzyılda altın çağını yaşamıştır. Bu çağda Konya, Tebriz, Tus, Hocend, Çuha, Şam, Halep, Horasan ve Anadolu'nun diğer şehirlerinden gelen çok iyi yetişmiş sanatçıların akını ettiği bir cazibe merkezi olmuştur. XIII. yüzyılda Konya'da sanat, her alanda klasik dönemine

ulaşmıştır. Bu dönemin eserleri cami, medrese, kervansaray, saray, kale, darüşşifa, hamam gibi mimari yapılar ile el sanatları ve süsleme sanatlarıdır.

Bu sanatın oluşmasını başta Selçuklu sultanları ile Mevlâna ve Sadreddin Konevi gibi büyük âlimler sağlamıştır.

Bildiride XIII. yüzyıl Konya'da bilimin sanata yansımaları örneklerle anlatılacaktır.

SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE NİŞABUR'DA İLMÎ HAYAT

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali HACIGÖKMEN
Selçuk Üniversitesi

Nişabur jeopolitik konumu nedeniyle tarihin en eski dönemlerinden itibaren siyasi, ticari, ilmi bakımdan önemli bir merkez olmuştur. Selçuklular gibi daha önce bölgede kurulan Gazneliler, Samanoğulları Tahiriler gibi devletlerin de önemli merkezidir. Selçukluların kurulmasından itibaren, Nişabur, medrese, camii, hankâhlar ile dolmuş idi. Selçukluların en önemli eğitim merkezleri olan Nizamiye medreselerinin ilki Nişabur'da kurul-

muştur. Nizamiye Medresesi dışında, birçok medrese isimlerini kaynaklardan tespit edebiliriz. Artık bu dönemde Nişabur "âlimlerin toplanma yeridir".

Bu dönemde burada yoğun ilmî potansiyel oluşmuş, Nişabur medreselerinde okumuş yetişmiş bir çok âlimi İslam coğrafyasına yayılmış, eserleri ile, İslâm düşünce hayatına etki etmiştir. Tebliğimizde bu konu üzerinde durulacaktır.

EBU'L-FADÂİL AHMED B. MUHAMMED B. EL-MUZAFFER B. EL-MUHTÂR ER-RÂZÎ EL-AKSARÂÛÎ'NİN (Ö. 631/1234'TEN SONRA) "HUCECU'L-KUR'ÂN Lİ CEMÎ'Î'L-MİLELİ VE'L-EDYAN" ADLI ESERİNDE TAKİP ETTİĞİ METOD: TAHLİL VE DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Seyit BAHÇIVAN
Selçuk Üniversitesi

Şüphesiz herhangi bir devletin, belli bir dönemin veya asrının detaylı olarak kültür tarihini yazılabilmesi, o dönemin; ilim, fikir, edebiyat, tarih, siyaset ve medeniyet alanında öne çıkmış ricâlinin hayatlarının ve eserlerinin detaylı olarak ele alınıp incelenmesiyle mümkün olur.

Yukarıda adı geçen zat, Anadolu Selçukluları Döneminde, nisbesinden de anlaşıldığı üzere Rey'de doğmuş, başta Bağdat ve Şam olmak üzere çeşitli yerlerde yaşadıkdan sonra Aksaray'a gelip yerleşmiş ve orada kadılık ve müderrislik yapmış bir âlimdir.

Müellifin Hucecu'l-Kur'ân li Cemî'î'l-Mileli ve'l-Edyan adlı eseri ise, İslam fırkalarının ihtilaf ettikleri çeşitli konularda, görüşlerine delil olarak

getirdikleri Kur'an ayetlerini bir araya getiren, bir konu ile ilgili bütün ayetleri okuyucunun gözüne önüne toplu vaziyette getiren ve böylece hangi mezhebin görüşünün kabule daha şayan olduğunu rahatça görebilmesini sağlayan ve benzeri bulunmayan nadide bir eserdir.

Kitap otuz ana bölümden meydana gelmektedir. Kitabın girişinde müellif ana fırkaları sekiz olarak belirler. Bunlar: 1. Cebriyye, bunun karşısında 2. Kaderiyye; 3. Mürcie, bunun karşısında 4. Vaidiyye; 5. Sıfâiyye, bunun karşısında 6. Cehmiyye, 7. Şîa, bunun karşısında Havâric. Yetmiş üç fırkaya da bu sekiz ana koldan ayrılan diğer tali kollarla hadiste zikredildiği söylenen yetmiş üçe balığ olmakta olduğunu belirtir.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLET ADAMLARINDA ENTELEKTÜEL BOYUT

Yrd. Doç. Dr. Sefer SOLMAZ
Selçuk Üniversitesi

Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde monarşik yönetim sistemi söz konusuydu. Devletin başında dönemlere göre çeşitli isimler alan bir hükümdar bulunuyordu. Ancak yönetimde yüksek mevkilerde olan devlet adamları da önemli rol oynuyorlardı. Hükümdarın bürokratları niteliğindeki bu devlet adamlarının hizmetleri de kendi kalite ve kapasitelerine göre oluyordu. Bundan dolayı bunların iyi bir eğitim görmüş, entelektüel boyutta olmaları devletin geleceği açısından son derece önemliydi.

Devlet adamlarının bu entelektüel boyutu diğer Türk devletlerinde olduğu gibi Selçuklularda da görülmektedir. Büyük Selçuklularda devletin kuruluş aşamasında Amidü'l-Mülk Kündürî yükseliş döneminde ise Nizamü'l-Mülk bunun en güzel örneklerindedir. Bu iki ümera devletin sevk, idare ve yapılmasında etkin rol oynamış-

lardır.

Aynı durum Türkiye Selçukluları'nda daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Kuruluşundan itibaren devletin sevk ve idaresinde devlet adamlarının önemli bir rolü vardır. Özellikle bu ümeranın çok iyi bir eğitim alarak yetişmiş olmaları bunların devletin her yönden ilerlemesine önemli katkıda bulunmalarını sağlamıştır. Bunların sayısı oldukça fazla olmasına rağmen burada belli başlı olanları ele alınacaktır. Bu önemli devlet adamlarını Seyfeddin Ayaba, Şemseddin Altunaba, Mecdüddin İshak, Eseddin Ayaz Şemseddin İsfehani, Eminüddin Mikail, Celaleddin Karatay, Muinüddin Pervane vb. şeklinde saymak mümkündür. Bu bildiride entelektüel boyutu olan devlet adamları ele alınacak ve bunların devlete hizmetleri ve entelektüel boyutlarının bu hizmetleri üzerindeki rolü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

GAGAUZLARIN GELENEKSEL KÜLTÜRÜNDE SELÇUKLU İZLERİ

Prof. Dr. Mihail GUBOGLU

*Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy
RUSYA FEDERASYONU*

Bildirinin amacı temel postulattan İ. Dmitriyev (1915), G. Balashev (1917), P. Wittek (1953, 1959), H. İnalzhik (1965), O. Turan (1969), K. Karpat (1976, 1994), M. Guboglu (1981), H. Günger ve M. Argunşah'ın (1991) çalışmalarında belirtilen Gagauzların "Selçuk kökenli" olmasının teorisini kanıtlanmak veya çürütmek değildir.

O yazarların modern bir ulus herhangi Antik veya Ortaçağ tek(!) bir ulus ile doğrusal bir ilişki bulmayı çalıştıkları birçok diğer teorileri gibi geçersizdir.

1722 yılında Sankt Peterburg'ta D. Kantemir tarafından yayınlanmış "Sistem veya Muhammed Dini Durumunun Hakkında" kitabı XIII-XIV yy. Selçuklular XVII-XVIII yy. Osmanlılar, modern Gagauzlar ile arasında etno-kültürel paralelleri bulabilmek için en önemli kaynaktır. Ne yazık ki bu kitap Sovyetler Birliği'nde yasaklandı ve bu nedenle uzmanları tarafından az biliniyor.

Bu arada, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun Dobruca ve Konya iki bölge nüfusunun, benzer gelenekler hakkın-

da bilgi derin anlamı taşır ve Gagauz hayatında İslami unsurlar hakkında bilgi ile karşılık gelir. Tarihsel önemi açısından mesela tiyatro ve misafirperverlik sahneleri hakkında bu bilgileri Paul Wittek tarafından bulunun Yazıcıoğlu'nun 1282'den 1424'e kadar Selçukluların etnik tarihi hakkında bilgileri ile eşit değerde sayılabilir. Yani Gagauz geleneksel kültürüne Selçukluların katkılarını görmek istemeyen yazarların dikkatinden kaçmış bilgilerdir. D. Kantemir kitabında Dobruca'da yerleşmiş II. İzzeddin Keykavus ve onun soyundan gelenlerin etnik kaderine ışık tutuyor.

Bu izler Gagauzların toplumsal kültüründe (Hayat grameri), kurbanda yani ataların ibadetleri ile bağlı olan kurban kesmede, papazlara karşı olumsuz davranışlarını anlatan folklorda, Çingenelerin atlan çaldıkları zaman öldürmeleri günah sayılmamasında, Tanrı'ya Allah olarak seslenmelerinde, cehennemi "cendem" olarak adlandırmasında, Kudüs'e gitmiş olanlara "Hacı" isim verilmesinde, nazara inanmasında, halı dokumada özel tutkusunda, toplumsal kültürünün enstitülerinde (Guboglu M., 2010, s. 184-261), ibadetlerin panteonunda (Guboglu M., 2010, s. 262-318) kendini gösteriyorlar.

Selçuklu teorisi karşıtları büyük ölçüde arkeolojik envanter ve öykü kaynaklara dayanmaktadır. Tabii ki, hazinelerde bulunan demir paralan önemli bilgiler içermektedir. Yalnız onların, seramik gibi, üzerinde üretici ve tüketicinin etnik kökleri gösterilmediği için temsilci olma şansı çok düşük. Geleneksel kültür unsurları kuşaktan kuşağa bilinçli ve toplu olarak "elden ele" geçirilir. Bunlar Selçuklu kültürün unsurlarıdır. Onların izleri Gagauzların günlük hayatlarında bugünlere kadar geldiler. Sonuç olarak, Rusya güney bozkırlarda Gagauzların etno-genetik yapısında Türk göçebeler ile birlikte Selçukluların da katkıları vardır.

